

Forfatterens mange stemmer i Blichers »Sildig Opvaagnen«

Af NIELS INGWERSEN

Søren Baggesens *Den blicherske Novelle* (DbN) har slået visse kendsgerninger fast om Blichers forudsætninger, teknik og univers som det er vanskeligt at bestride og som givet i fremtiden vil blive betragtet som indlysende. Hovedanken, der kan rettes mod Baggesen, er at det novellebegreb, som han opererer med, er så stramt defineret, at det forleder ham til (1) værdidomme der kan anfægtes og (2) fortolkninger som bliver for snævre i den forstand at universelle udsagn om menneskets vilkår søges eller fremhæves for stærkt på bekostning af den enkelte novelles individualitet. For at præcisere: Baggesens indfaldsvinkel – beroende på hans skarpsindige forståelse af at Blicher gennem spændingen mellem fortæller og fortælling kan »manipulere læseren ind i den optimale position for tolkningen af novellens begivenheder« (DbN, p. 99) – resulterer i en række enkeltanalyser der næppe kan kaldes urigtige, men som på grund af hans opfattelse af den blicherske novelles natur, begår visse undladelsessynder. Hermed menes, at Baggesens objektive analyse ikke kan anfægtes, men at den påfølgende fortolkning lider under visse forskydninger, idet forsøget på at kortlægge hvordan den enkelte novelle udtrykker det blicherske skæbnebegreb har en tendens til at spærre for en dybere forståelse af den pågældende novelles personer. Specielt fortælleren lades i nogle tilfælde i stikken, for man bliver ikke helt fyldestgørende oplyst om hans forhold til de andre personer og til den begivenhedsrække, som han har gengivet.

Den følgende gennemgang af »Sildig Opvaagnen« (1828)¹ vil forhåbentlig dokumentere ovennævnte påstande, men skal iøvrigt først og fremmest tjene til at give en ny tolkning af en af Blichers mest fremragende noveller. Det skal ikke nægtes at det virker besynderligt at Baggesen, som så klart har indset hvordan Blicher benytter fortællerfiktionen, har undladt at drage konsekvenserne af sin egen indsigt, men det kan ej heller nægtes at samme indsigt danner grundlaget for den følgende læsning af novellen. Det man har lyst til er egentlig ikke at opponere mod Baggesens analyse, snarere at benytte

hans metode til en dyberegående tolkning, der søger at spore forfatterens mange stemmer flere og andre steder end Baggesen gør det².

I »Sildig Opvaagnen« oplyses man om en række irrationelle og tragiske begivenheder gennem en ca. femoghalvtredsårig præsts sorgfulde, rystede og fordømmende skildring. Skønt det er præstens stemme vi lytter til, er det næppe ham vi i første omgang hæfter os ved. Selvom han er medlem af den lille kreds, der blev så hårdt ramt af det dobbelte ægteskabsbrud, og selvom han deltager i handlingsgangen, er han absolut en biperson i det grufulde drama som udspilles. Hans opmærksomhed – denne opmærksomheds natur skal siden undersøges – er rettet mod kærlighedsaffæren mellem kaptajn H* og Fru Elise L*, og specielt mod den utro Elise og hendes mand, Dr. L*, affærens ulykkelige offer, for hvem afsløringen af hans kones utroskab bliver ensbetydende med at hele hans tro på et sandt og skønt liv styrter sammen. Hans liv, som han troede var »et jordisk Paradiis,« bør i virkeligheden snarere lignedes med vandringen på en tynd, vulkansk skorpe. Skorpen er bristet, og han er nu »nedsunken i det flammende Svælg« (p. 56). Hans selvmord er ifølge Baggesen ikke begrundet af fortvivlelse og had, men af rædsel, og må forstås som »en flugt bort fra det ufattelige« (DbN, p. 63). Hertil må dog tilføjes at han, selvom han har ønsket at dø før Elise kom tilbage fra sin udenbys visit, udtrykker sig både hadefuldt og fortvivlet, og at han vælger at skyde sig netop i det øjeblik hun træder ind i hans sygeværrelse. Han udsætter så at sige sit selvmord ni dage og tager afsked med livet og sin hustru med en replik, som vil få hende til at forstå hans gerning. Nok vender han sig fra livet med afsky og gru, men hans exit er også hævn mod den som forvandlede hans tilværelse fra et paradys til et helvede.

Efter Baggesens mening er L* novellens egentlige hovedperson, for det er gennem hans reaktion på den sildige opvågnen, at fortællingens livssyn træder frem. Novellen »er en digtning om menneskets vilkår som offer for magter, der ligger uden for dets kontrol, men ikke en digtning om magter som ligger bag den konkrete virkelighed« (DbN, p. 67). Dette generelle udsagn rækker ovenstående modificerede tolkning af L* ikke ved, og det er iøvrigt særdeles muligt at den understøttes af præstens egen reaktion på lægens livsafvisning, men herom siden.

Disse magter, der behersker menneskene og som bestemmer deres

skæbne, kan karakteriseres på forskellig vis, så længe man betragter »Sildig Opvaagnen« som en realistisk novelle og ikke tillægger de pågældende magter transcendental eksistens. Dels griber den grumme tilfældighed – f. eks. kaptajnens sygdom – ind i menneskets liv på skæbneafgørende vis, dels er mennesket underlagt visse kræfter i dets eget væsen, som bringer det i strid med dets omverden, og som det ikke nødvendigvis evner eller ønsker at kæmpe imod. To sådanne kræfter er naturligvis drift mod erotisk besiddelse og mangel på vilje til at modstå denne drift, og det er mod den første af disse, personificeret af Elise, præsten retter hele sit moralske skyts.

Sagen er jo den at han, oprigtigt rystet som han givet er over Fru H's grænseløse fortvivlelse og L's forfærdelige endeligt, overhovedet ikke retter nogen sigtelser mod kaptajn H*, men udelukkende koncentrerer sin fordømmelse om Elise L*. Denne ensidighed er i og for sig forståelig, for kaptajnen virker som hendes offer, og da han i sin febevildelse er plaget af dårlig samvittighed, bebrejder han hende deres fælles utroskab; men det må dog ikke glemmes, at han sine svare anfægtelser til trods var hendes elsker i tyve år og sandsynligvis er far til flere af hendes børn. Præsten forholder sig imidlertid neutralt overfor ham og røber hverken harme, medlidenhed eller sorg, da han, Elises elsker og den mangeårige ven, dør; sin medlidenhed og sorg forbeholder han L*, og sin harme Elise.

Denne reaktion kan dog næppe undre, for tilværelsen er jo så irrationel, at den efter tragedien fortsættes på en for præsten foruroligende, næsten utilladelig vis. Det er forstyrrende at Elise, sin gængse væremåde tro, tilsyneladende er upåvirket af de tragiske begivenheder og endog bliver boende i byen. Da hun i modsætning til kaptajnen slet ikke synes at kunne vækkes til nogen syndsbevidsthed, kan det ikke overraske, at præstens indignation og *forundring* rettes mod hende. Det kan tilmed foreløbigt siges, at det er disse to følelser som tvinger ham til at skrive om begivenhederne i almindelighed og om Elise i særdeleshed. Vennernes død og den ødelagte familielykke er kendsgerninger, som der ikke kan rokkes ved i den forstand at de hører fortiden til, og følgelig må accepteres; men de er vanskelige at acceptere på grund af den uacceptable kendsgerning at Elise, den skyldige, lever i bedste velgående. Kort sagt, hans harme bliver på nagende vis holdt i live af hende, og derfor bliver hun for ham hovedpersonen i hans skildring.

Præsten er ikke i tvivl om hvilken dom han skal fælde over hende;

han fordømmer hende helt og holdent. Men vi som læsere kan næppe godtage hans kategoriske fordømmelse af hende, for selvom meget taler imod hende, virker hans udtalelser om hende utilstrækkelige og for entydige. Kort sagt, han ved hvordan hun bør vurderes, men det vil ikke sige, at han ved hvordan hun er. Han forstod det ukomplicerede solskinsmenneske, L*, godt nok til at vide at såvel fornuftens som religionens trøst ikke ville virke på et menneske, der »havde været enten for letsindig eller lykkelig til at besidde nogen dyb religiøs Følelse« (p. 59), men hans indsigt slår ikke til overfor den ukonventionelle Elise. Hun er et problem for ham, og det har hun været lige siden han mødte hende første gang. I ca. tredive år har han grundet over hende, og siden ulykken er dette problem blevet trængt i forgrunden i hans bevidsthed.

I denne sammenhæng er det relevant at spørge, hvorfor præsten netop nu har besluttet sig til at nedskrive sin beretning, og hvad den egentlige hensigt med den er. Sandheden om lægens selvmord blev jo spredt gennem rygter for ca. fem-seks år siden (Elise var 18 da han traf hende, 43 da ulykken skete, og nærmer sig nu de halvtreds), så præsten skriver ikke i ophidselse over noget som lige er hændt. Svaret ligger nok i at han »har seet hende fornylig . . . men hun er næsten uforandret, nyder en blomstrende Sundhed, og en altid lige, altid uforstyrret Munterhed,« og i at han ved at hun ville være i stand til at læse hans beretning »uden at tage en Maske, eller gjøre et eneste Fejlsting« (p. 32). Ikke mindst på grund af hendes uforskyldte velbefindende og ligevægt fik gensynet med hende det gamle sår til at bryde op igen. Mens Fru H* og adskillige af L*'s børn er døde, trives hun stadig i bedste velgående. Med en moralsk indignation, der nærmer sig raseri over tilværelsens uretfærdighed, har han sat sig for at fortælle sandheden om hende. Således bliver Elise gennem Blichers kløgtige manipulation af fortællerfiktionen en i hvert fald lige så vigtig person som lægen, og det bliver vor opgave at forstå hendes natur.

Som Baggesen overbevisende har påvist, hjælper Blicher os på dette punkt. Elises breve til kaptajn H* bringer os på så nært hold af denne koldblodigt afvisende dame, at vi ser hende som en kvinde for hvem hemmelighed i et kærlighedsforhold betyder alt. Ægteskabet åbenbarer alt og dræber kærligheden, d. v. s. hendes liv blev gjort meningsløst, da hun giftede sig. Konsekvent og ukonventionel som hun er, reagerede hun mod sin situation og tog kaptajnen som sin

hemmelige elsker. Dog er hun langt fra nogen erotisk fribytter, der på konventionel vis nyder sine erobringer, for som hans elskerinde gennem tyve år hengiver hun sig til, hvad hun ser som troskab, opofrelse og ren kærlighed. Hun udnytter altså ikke kaptajnen for blot at undgå den trivielle, dagligdags livløshed, men elsker ham virkelig og røber endog at hun, hvis hun var gift med ham, måske ville være i stand til at modstå sin naturs krav på hemmelighed og indordne sig under konventionen. Også Elise drives af irrationelle kræfter, men i hendes tilfælde antydes det, at hun under gunstige omstændigheder måske kunne besejre dem. Denne mulighed står imidlertid ikke åben for hende, og hun bliver således også offer for tilværelsens irrationelle kræfter.

Godtager man dette syn på Elise, der i det store hele svarer til Baggesens, indser man at også Elise må være hårdt ramt af den ulykke, som så brat slår ned. Nok er det muligt, at hun har vendt sig så fuldstændigt fra sin mand, at hun hverken føler skyld eller sorg over hans endeligt, men skal man tro hendes breve, bliver kaptajnens død *hendes* tragedie. Denne mulighed falder øjensynligt ikke præsten ind, og ved blot at spejle efter anger hos hende, viser han, hvor snævert konventionelt han bedømmer hende.

Dog må vi give ham ret i at hendes selvbeherskelse er utrolig. Selvom vi ved at hemmeligholdelse er en livsbetingelse for hende, må vi med præsten undre os over hvad der rører sig – og har rørt sig – bag hendes rolige ydre; og hvad brevene angår, må vi retfærdigvis tilføje, at deres fulde troværdighed kan betvivles. Disse elskovsbilletter er jo skrevet af en kvinde, som var en mester i forstillensens og manipulationens kunst, og var rettet til en mand der var martret af dårlig samvittighed overfor de bedragne. Da kaptajnen i sin febervildelse røber sig, er det ikke nogen elsker som ømt eller lidenskabeligt taler til sin elskede, men en angst og forpint mand som trygler sin sengefælle om at lade ham alene. Kort sagt må man regne med, at det er Elise der har formået eller gennemtvunget at holde afæren gående i samfulde tyve år.

På denne baggrund bliver det således muligt, at Elise selv i brevene ikke taler helt og holdent med sin egen stemme, og følgelig forbliver hun i nogen grad en gåde, der stadig er skjult bag hendes kolossale selvbeherskelse, hendes hemmelige kærlighedserklæringer til den samvittighedsnagede elsker og præstens tendentiøse karakteristik.

Ironisk nok er det imidlertid en af præstens – eller rettere sagt den

unge teologs – udtalelser om hende, som bringer os nær til den lidenskabelige Elise, som vi kender fra brevene. Da han som ung undrer sig over naturen af hendes lidenskab, søger han at nærme sig hendes gåde gennem en række metaforiske udtryk, der uden at rumme nogen moralsk vurdering søger at indfange hendes væsen. Ikke alene denne åbenhed overfor hende, men også de vendinger han benytter, viser at hans forsøg på karakterisering må tillægges betydning, for hans ordvalg leder i slående grad tanken hen på den vulkanmetafor, som Baggesen med rette vurderer som essentiel for novellens mening:

»Dog forekom det mig stedse tvivlsomt, om der under denne rolige, spejlglatte Overflade skulde findes nogen synderlig Bevægelse; var der nogen Varme i dette skønne Legeme, syntes det mig at maatte være, hvad jeg – naar dette ikke var en Selvmodsigelse – vilde kalde en kold Ild, eller dog kun en mat Glød, som aldrig kunde opblusse til Lue; maaskee ligesaa lidet udslukkes« (p. 34).

Disse ord indeholder på en forunderlig dulgt måde en vis indsigt, som det er muligt for læseren at skimte, fordi han kender hele handlingsforløbet. Karakteristikken er jo både rigtig og forkert, men da det er muligt at afgøre hvad der er rigtigt og hvad der er forkert, kan man korrigere præstens indtryk. Elise minder om vulkanen som råder for lykke og ulykke, liv og død for dem som omgiver hende. I hendes indre lever en glød, en uudslukelig ild, der er så godt skjult, at man kunne fristes til at tro at den paradoksalt talt er mat eller kold og aldrig vil kunne flamme op; men i realiteten er der intet paradoksalt ved hendes natur, for i årevis har en lidenskabelig kærlighed i det skjulte brændt for den mand, som er den rette for hende. Det tragiske er imidlertid, at denne ild, når den ikke længere kan holdes skjult, er dødsensfarlig, for da vil flammerne ramme andre og sprede fordærv og død. Efter udbruddet vil hun atter for tilskueren synes så kold og rolig, at man ikke fatter at en flamme lue altid har brændt og stadig brænder under hendes overflade.

Denne læsning, der støtter det billede man fik af Elise gennem brevene, står og falder naturligvis med om man er villig til at anerkende, at Blichers stemme høres bag præstens i det fortolkede afsnit. Man må acceptere at Blicher har manipuleret så subtilt med de spor som fører til en forståelse af Elise, at man kan opfatte præstens ildmetafor på linje med de andre ildmetaforer som en tilsigtet kommen-

tar til såvel Elise som skæbneforløbet. Meget taler som sagt til fordel for denne hypotese, deriblandt også at denne metaforiske karakteristik, når den er blevet tolket, placerer skylden for tragedien, hvor den hører hjemme. Selvom man ikke deler præstens kategoriske syn på Elise, må man indrømme, at ulykkerne forårsagedes af den ild, som brænder i hende, og som tilsidst opsluger de andre i et flammesvælg. Siden begivenhederne opfattes som et skæbneforløb, er skylden sådan set ikke Elises, snarere de irrationelle kræfters som findes i hende, men dog er det klart at hun selv giver sig dem i vold. Låner man ildmetaforen, kan man sige, at hun *vil* føle flammen i sig, *må* føle de naturkræfter som lever i hendes indre. Hun anerkender disse kræfters eksistens, og da hun kun kan føle at hun lever, hvis hun lader dem herske over sig, giver hun sig med krop og sjæl til dem. Hun finder på denne måde mening med tilværelsen, men hendes krav opfyldes uden hensyntagen til andre, hverken til ægtemanden (det er jo ikke for hans skyld hun går fordækt til værks) eller til den forpinte elsker, der – skønt han sikkert har gengældt hendes følelser – gennem tyve år har måttet føle hendes ild.

Elises egentlige natur træder således først klart og helt entydigt frem efter at alle de vidtforskellige spor som leder til opklaringen af hendes gåde – hvilken ild der brænder i hende – er blevet konstateret, sammenholdt og fortolket. Først da ser man at hun kun kan forstås som en kvinde, som lidenskabeligt må føle at hun lever, og som kun kan opnå at tilfredsstille denne drift ved at give sig sin brændende lidenskab i vold. Hertil kommer den komplikation, at denne lidenskab kun kan realiseres i hemmelighed, men derfor skal man ikke forledes til at tro at behovet for dulgt erotik kan opfyldes af en hvilken som helst partner. Det er næppe tilfældigt at hun udsøger sig kaptajnen, for hun vælger netop den mand, som hun er i stand til at elske trofast gennem mange år, og hvis børn hun ønsker at føde. Hun røber sine følelser overfor ham i sine breve, og i det kronologisk set mellemste af dem kommer man især hendes natur på nært hold. Indledningsvis hævder hun konsekvent at hemmelighed er livsprincippet i kærlighed og umuligt kan undværes, men dernæst slår hun overraskende nok brat om og giver kaptajnen det højeste bevis på sin kærlighed ved at erklære, at han *måske* kunne neutralisere hendes tro på nødvendigheden af kærlighedens hemmeligholdelse. Disse linier samt de følgende der synes at antyde en vis lede ved hemmelighedskræmmeriet – »Men hvilket Tempel for vore lønlige Glæder! Et Pulter-

kammer, fuldt af Commiskjoler og Blaarlærred!« (p. 52) – giver én det indtryk, at Elise længes efter og drømmer om at være kaptajnens ægteviede hustru. Det vil sige at Elise har valgt sig den mand som er den rette for hende, ikke alene fordi hun elsker ham, men også fordi han – hvis det kunne tænkes at de åbent kunne tilstå deres kærlighed – er den eneste som kunne bekæmpe den drift i hende, der tvinger hende til at leve et dobbeltliv. Men skæbnen vil at han rives fra hende, og dermed tilintetgøres også hendes håb om udfrielse; heri ligger Elises dobbelte tragedie.

På denne baggrund forstår man hvorfor Elise tilsyneladende virker så uberørt af katastrofen. Skønt ilden, kærligheden til kaptajnen stadig brænder i hende, må hun dølge sine følelser. Var hun brudt sammen og havde bekendt sin kærlighed, havde hun mistet alt. Hun må fortsat skjule sit sande væsen, for derved opfylder hun det behov for hemmelighed, som i de år hun har tilbage må holde hende oppe. Opgav hun dette surrogat for sin lidenskab og kærlighed, ville hun være aldeles blottet for livskraft.

Som præsten blev vi som læsere tvunget til at undre os over Elise, men ved at lytte til de stemmer som Blicher taler med, kan vi omsider lade vor forundring fare. Vort resultat er væsensforskellig fra præstens, og derfor bliver vi, som Baggesen påviser, nu tvunget til at vende os mod ham i forundring over hvilke motiver der ligger bag hans ensidige fordømmelse af den tragisk ramte Elise. Vi må vurdere ham for at forstå *hans natur* og *hans reelle forhold* til de mennesker og begivenheder, som han skildrer.

I følge Baggesen er det indtryk vi får af præsten ikke særligt venligt; han er en yderst konventionel herre, forfalden til nyfigen sladderagtighed, og både som præst og ven er han uformuende når begivenhedernes ukonventionelle gang kræver en virkelig indsats af ham. Præsten bliver »en fuldgyldig repræsentant for fortællingens miljø«, d. v. s., »den snævre, spidsborgerlige lillebyatmosfære, hvori begivenhederne udspiller sig« (DbN, p. 67). Den gode præstemand strør desuden om sig med »moralske ræsonnementer, der bunder i den mest filistrøse borgerlighed« (DbN, p. 66), og afslører en god portion selvretfærdighed.

Denne karakteristik har sin berettigelse; præstens indsigt er absolut begrænset; det demonstreres f. eks., med al mulig tydelighed af at hans opfattelse af mennesket som et væsen, hvis lidenskaber med

årene svinder for til sidst at dø, er helt fejlagtig. »Sildig Opvaagnen« afslører jo netop at lidenskaberne raser vildt i disse midaldrende sjæle.

Hans bedømmelse af Elise vidner ganske rigtigt om manglende indsigt, og som helhed kan man sige, at han slet ikke magter at karakterisere sin kreds. Da han vil skildre den lykkelige harmoni i de unge år, udtrykker han sig overfladisk og banalt, og kun to af skikkelserne, L* og Elise, undgår at virke konturløse: L* fordi han i sin fortvivelse selv får lov til at føre ordet, og Elise fordi hun altid har været en gåde og derfor altid er blevet årvågent betragtet af den mand, som nu gør sig til hendes dommer.

Præsten er således ikke vanskelig at vurdere, men man må vogte sig for at blive så kritisk indstillet overfor ham, at man, som han, gør sig skyldig i misvisende karakterisering. Som denne tolkning har antydnet, er han i sin gode ret både når han fordømmer og undrer sig over Elise, og det kan næppe betvivles at hans smerte over den ulykke som »bragte Fordærvelse over tvende Familier« (p. 60) er oprigtig. Man må heller ikke laste ham for at yde lægen klodset trøst, for ethvert forsøg på at mildne den ulykkeliges smerte vil under de givne omstændigheder virke håbløst. Lægen kan, som Baggesen påviser, ikke bringes til at acceptere livet. Præsten erkender sin egen magtesløshed, hvilket givet er smerteligt for ham, og må tilmed indrømme at den religion, som han forvalter, ikke formår at være mennesket – i hvert fald ikke alle mennesker – til hjælp, når ulykken slår ned.

Det slående i denne sammenhæng er imidlertid at religionen i realiteten ej heller synes at være præsten til trøst. Den skæbneaccepterende hengivelse til religionen, som visse af Blichers personer formår, er egentlig ham og lægen lige fremmed. Nok kan han slå på at retfærdigheden vil ske fyldest, når mennesket står overfor sin skaber, og erindre om »Guds almægtige Godhed« (p. 57), men disse henvisninger gælder ene og alene lægen og mindsker ikke hans egen fortvivelse. Præstens reaktion – både i ulykkesituationen og adskillige år efter under nedskrivningen – røber at han ikke søger hjælp eller mening hos en magt, der ligger bag den konkrete virkelighed. Hans bemærkelsesværdigt få kristelige ytringer er sagt eller skrevet af embedsmanden, som røgter sit kald, ikke af den dybt rystede ven og fortæller. Disse træk kan naturligvis udlægges som et bevis på at han blot er en overfladisk levebrødspræst, men de kan også ses i et langt

videre perspektiv: Præsten er stillet i samme situation som L* i den forstand at han må dele hans erkendelse; også for præsten må det tage sig ud som om tilværelsen er styrtet sammen og vidner om en forfærdende meningsløshed. Livet er jo så irrationelt og uretfærdigt, at det er de uskyldige, ikke den skyldige, som rammes og slynges ned i »det flammende Svælg.« Som nævnt er hans nedskrivning inspireret af gensynet med den ustraffede Elise, hvem han aldrig formåede at vække til syndserkendelse.

Præstens holdning til katastrofen og dens efterhånden langvarige efterspil underbygger således Baggesens tolkning af novellen som »en digtning om menneskets vilkår som offer for magter, der ligger uden for dets kontrol, men ikke en digtning om magter, som ligger bag den konkrete virkelighed.« Hverken for sig selv eller for den, som vil læse hans beretning, antyder præsten et alternativ til det tragiske livssyn som lægens skæbne peger imod. Denne undladelse kunne tyde på at præsten egentlig deler den viden om menneskets vilkår, der er novellens. Det forholder sig jo således, at mens lægen levede lykkeligt i troen på at livets *overflade* (dette ord bruges i forskellige forbindelser adskillige gange af præsten) er lig med virkeligheden, vidste eller anede præsten tidligt at overfladen blot dækker over en realitet, der på frygtelig vis kan være helt anderledes. Allerede tidligt ytrede han sin generelle tvivl om bestandigheden af klikens idylliske, muntre samliv: »Vi levede i en Forfatning, der tit syntes mig for lykkelig til at kunne vorde varig« (p. 36). Præsten er således en mand som mistror tilværelsens harmoni og som aner, at den kun er et bedragerisk overfladefænomen. Anskuets på denne måde bliver han – selvom han mangler indsigt og selvom han finder en førsteårsag til ulykken i vampyren Elise – den person som står novellens livssyn nærmest.

Dermed er billedet af præsten som et konventionelt menneske, der har meget tilfælles med sit småborgerlige miljø, ikke blevet vendt om; men man behøver jo ikke at opfatte konventionelle mennesker så uvenligt, at man ikke går bag den småborgerlige facade. Det er jo iøvrigt også muligt for konventionelle mennesker – lægen er en af racen – at føle stærkt og mærke grunden ryste under sig; og hvis det sker, er der så megen mere grund til at skjule sig bag konventionens maske. Præsten udtaler aldrig åbent sin harme over tilværelsens mangel på retfærdighed, hvilket ville have været kættersk, men tonen i hans beretning – de pludselige, lidenskabelige skred i stilen – demonstrerer at det er vanskeligt for ham at acceptere livets

vilkår. Begivenhederne har fyldt ham med harme, men også med gru eller angst over det helvedesdyb der åbner sig når konventionerne brydes, og følgelig er det forståeligt at han søger tilflugt i en overfladeholdning der svarer til miljøets. For at trække linjerne skarpt op kan man sige, at hvor selvmordet er lægens middel til flugt, er konventionen præstens. Denne udvej blinder ham ganske rigtigt for meget og meget, men det må ikke overses, at han trods alt ser dybere ind i Elise end de andre, og at han er den som aner at tilværelsens lykke kun hører overfladen til.

Hvis præstens situation er således – men også selvom denne tolkning synes at tillægge præstens »fortielser« for megen vægt – forstår man fuldtud at han må skrive om Elise. Han må fordømme denne kvinde, som har ødelagt to ægteskaber, og hvis fortsatte levned vidner om tilværelsens uretfærdighed. Han udtrykker sig således aldeles entydigt om hende og tvivler på intet tidspunkt om berettigelsen af sit syn på hende, men da han for at skildre hendes forbryderiske adfærd skitserer de tredive år han har kendt hende, opnår han samtidig – uden at ville eller vide det – at skildre sig selv, sin egen udvikling siden han kom til byen. Resultatet er at hans holdning til hende afsløres som alt andet end entydig.

Her gør spændingen mellem fortælling og fortæller sig gældende i den forstand, at man må søge at vurdere hvem der taler: den der oplevede begivenhederne eller den der mange år efter sætter dem på papiret. Specielt i skildringen af ungdommen må man regne med visse forskydninger forårsaget af tidens gang, gruen over katastrofen og flugten ind i konventionen. Bag den aldrende præsts ord må man altså søge at skimte den unge cand. theol. og afgøre, hvem der egentlig kommer med de forskellige iagttagelser og ræsonnementer.

Lige siden han traf Elise, har han med mellemrum undret sig over hende, og diverse hændelser har bestyrket ham i synet på hende som en forbryderisk skøge. Denne opfattelse har han dog holdt for sig selv, og han er endog gået så vidt som til at fornægte den ved at tysse på sin kone, da hun begyndte at ane uråd, og ved at forsvare Elise overfor hende (p. 41)³. Man må undre sig over denne hårdnakkede tavshed og spørge om dens årsag: tav han for at beskytte overfladeidyllen, fordi han betvivlede det indtryk han havde af Elise, eller simpelthen fordi det var nemmest at lade tingene gå deres skæve gang?

Ingen af disse muligheder er – hvis man lytter nøje til præstens stemme – tilfredsstillende.

For at besvare spørgsmålet må man se nærmere på den mand som i sin tid mødte Elise for første gang. Før han blev byens værdige, satte sognepræst, var han en danseglad, »munter og letsindet« ung kandidat med et skarpt blik for kvindelig ynde. Til et bal tiltrækkes hans opmærksomhed af festens smukkeste dame og bedste danser, den hemmeligt forlovede Elise. Han, noget af en selskabsløve var han sikkert, byder hende op og danser et par gange med hende og modtager som belønning et par lette tryk af hendes hånd. Hun har givet gjort indtryk på ham; hendes skønhed og hendes væsen får ham til at anc at »denne dejlige Pige er ikke for een Mand« (p. 31), men samtidig virker hun skræmmende, farlig for den som kommer i lag med hende. Hendes ansigt varslar »om en endnu ikke i Tanken undfangen Forbrydelse som Fremtiden først skulde bringe for Dagen« (p. 32). Som nævnt må man vare sig for at acceptere disse tanker helt og holdent som den unge kandidats, men det må pointeres, at disse uvilkårliche flyvetanker gengives uden nogen form for moraliseringen. Det konstateres blot, at hun er skøn, polygam og dødsensfarlig; de moralske ræsonnementer, som omgiver disse konstateringer, tilhører to forskellige senere tidspunkter, så måske tør man slutte at den unge mand, på trods af at hun skræmte ham, først og fremmest bedømte hende *erotisk*.

Først da han et par måneder senere erfarer at Elise er hemmeligt forlovet med den unge Dr L*, sætter hans moralske, for ikke at sige snerpede, refleksioner ind. Han finder at hun er en kokette, og dertil følger den aldrende præst et raseriudbrud rettet mod hendes sjælløse vampyrnatur. Disse to vurderende og fordømmende afsnit indkapsler imidlertid hans førsteindtryk af hendes skønhed og erotiske dæmoni, og derved kan dets specielle tone nemt undgå ens opmærksomhed. Ganske vist gør han sig umage for at understrege at hun, da han traf hende i balsalen, først og fremmest gjorde indtryk på ham som en blændende danser, og »at hverken mit Hjerte eller min Sandselighed kom herved i mindste Bevægelse« (p. 30) ved hendes eventuelle tilnærmelser; men andre træk tyder dog på at han føler sig tiltrukket af hende. Selv efter han har forsonet sig med den skinsyge L*, som han forstår har »andre Rettigheder, end de, som Ballovene give« (p. 29), danser han med hende igen, og han indrømmer, at han »maaske med nogen Varme kyste hendes Haand« (p. 30). Da hun

med et let tryk gengælder hans kys, er hans »Forfængelighed ... behageligt smiggret« (p. 30), og selvom han altid protesterer mod den opfattelse at han følte sig betaget af hende, er der næppe nogen tvivl om at hun har vakt hans opmærksomhed i kraft af sin erotiske udstråling.

Den aldrende præst, som nu mener at vide sandheden om den skønne, samvittighedsløse Elise, gør sikkert sit bedste for at skildre fortiden så nøjagtigt som muligt, men hans nuværende situation kan næppe undgå at farve hans skildring. Derfor bliver det vanskeligt at bedømme hvordan han i virkeligheden reagerede overfor den attenårige Elise, og han understreger da også selv i en anden sammenhæng at tidens gang har ændret ham (p. 42). Dog må man ikke glemme at han dengang slet ikke var den satte præst, men en ung festglad mand med sans for livets mange glæder, og hvis man dømmer efter hans kategorisering af forskellige typer af inladende damer, må man slutte at specielt kvinden som erotisk væsen (eller mulighed?) har optaget ham (p. 31).

Det er endvidere en kendsgerning, at Elise i den følgende tid beskæftiger hans tanker. Hun virker fascinerende på flere måder, ved sin skønhed, sin beherskelse, sin skjulte farlighed og sin – lige så vel skjulte – lidenskabelighed, som den nygifte L* på den unge kandidats nysgerrige forespørgsel oplyser ham om. Hans moralske refleksioner og forespørgsler om Elise til L* synes måske først og fremmest at røbe omsorg for vennen, men det er dog snarere hans spekulationer over hende som motiverer ham. Den erotiske gåde som Elise er for ham, tvinger ham til at iagttage hende, undre sig over hende og søge at vide mere om hende som et erotisk væsen.

Den unge kandidat, som er kommet til at stå L* nær, bliver snart kapellan, og da han et par år efter bliver sognepræst, gifter han sig med sin Henriette, med hvem han har været forlovet i adskillige år. Kaptajn H* og hans frue flytter til byen, og sammen skaber de tre par et lille selskabeligt paradis. Man mærker, at det er præsten magtpåliggende at skildre den fælles tabte lykke som parrene delte, eller rettere sagt tilsyneladende delte, for han gør sig umage for at skildre de hyggelige onsdagsammenkomster og understreger ikke alene fortræffeligheden af kredsens enkelte medlemmer, men også at alle på trods af deres indbyrdes forskellighed mødtes i største harmoni.

I denne skildring indtager hans egen hustru den mest tilbageskudte

stilling, hvilket selvfølgelig er såre naturligt, da hun så absolut er en biperson i det drama som udspilles. Dog tyder meget på at hun også på en anden måde er en biperson, for selvom præsten fremhæver, at hun egentlig er de andre to kvinder overlegen i forstand og følelsesdybde, indrømmer han, at hun virker som om hun er både den muntre Fru H* og den noget reservede, men gådefuldt imponerende Elise underlegen. Selvom han flere gange nævner hendes dyder – stille, venlig, bly, from, blød, ydmyg – undgår Henriette ikke at forekomme ubetydelig, eller rettere sagt at virke som om hun i sin mands øjne synes ubetydelig i sammenligning med de andre kvinder. Man savner, kort sagt, ømhed og oprigtig varme – egenskaber han i andre sammenhænge viser at han ikke savner – i hans omtale af hustruen; og det lader iøvrigt ikke til at den tanke, at hans ægteskab var det eneste som ikke var falsk, er ham til nogen trøst i sorgen. Dette indtryk af præstens forhold til hustruen melder sig meget tidligt, for første gang han nævner hende, bliver man egentlig forbavset, dels over at hun overhovedet eksisterer, og dels over den nøgternhed, hvormed han udtrykker sig. Anledningen er endda nok så betydelig, for som nysudnævnt sognepræst er han nu i stand til at ægte hende; men denne begivenhed refereres blot i forbifarten, kort og uden følelse: «... jeg ægtede nu min Henriette, med hvem jeg fra mine første Studenterdage havde været forlovet» (p. 35). Tonen, han anvender, står unægtelig i kontrast til den fryd, som lyser ud af den forrige beskrivelse af hans deltagelse i den glade selskabelighed blandt byens unge, hvor »Phoebus og Bacchus vare uadskillelige Gjæster« (p. 35). Det er dette liv han som præst må lægge bag sig, og herover mærkes ingen glæde. Det som konstituerer hans lykke i de følgende år er samkvemmet med de andre i kredsen, næppe gerningen, og ikke Henriette.

Det mærkværdigste i denne skildring af fællesidyllen, hvis hovedhensigt det er at beskrive hvad der gjorde denne tid så lykkelig, er imidlertid nogle betragtninger som den unge præst gør sig over hvem der har fundet sammen i ægteskabet. Hvis karakterlighed skulle være kriteriet for ægteskabelig lykke, må alle deres ægteskaber anses for forføjede, da de alle snarere hører sammen med en anden i kredsen. Dette er naturligvis kun en flyvetanke, og den præsenteres iøvrigt uden kommentarer, men den tiltrækker ens opmærksomhed fordi den unge præsts tanker glider fra den fælles harmoni over til lykke og tilfredsstillelse indenfor ægteskabet. Skønt han slet ikke hævder at ka-

rakterlighed vil være garant for lykke, kaster denne tanke alligevel et afslørende lys på hans eget ægteskab, specielt fordi han aldrig, hverken direkte eller indirekte, viser at han har fundet lykke i sit ægteskab. I andre tilfælde betoner han netop at mennesker enten nærer eller beklageligvis næppe kan nære lidenskab overfor hinanden, men i sit eget røber han aldrig nogen dyb følelse overfor sin kone.

Med disse gisninger in mente virker hans tanker om hvem der skulle have fundet sammen, hvis lige børn virkelig leger bedst, særdeles afslørende:

»Dersom Lighed i Characteren skulde være Betingelse for ægteskabelig Lyksalighed, borde vi sex Mennesker have været anderledes parrede; der maatte have skeet en total Omskiftning. Mit jævne Humør, min naturlige Sathed, som ved min Stands Værdighed fik end fastere Holdning, maatte da have forbundet mig med Frue L*. Hendes muntre, aabne, raske og kjække Ægtefælle havde i Frue H* faaet den meest lignende Mage. Og min fromme, bløde, ydmyge Hustrue skulde have været kaaret til Capitainens Ledsagerinde paa Livets Vej«. (p. 36–37).

Den han parrer sig med er altså den uudgrundelige kvinde, som han altid har undret sig over, tænkt sine nedsættende tanker om, og om hvis lidenskabelighed han er blevet forsikret. Nok udtrykker han sig aldeles tilforladeligt, men hvor dybt stikker denne tilforladelighed? Ved nærmere eftersyn holder den næppe stand, for parringen af hans egen stilfærdige, fromme hustru med den mand som har et »Overmaal af Munterhed«, kaptajnen, er urimelig, hvis karakterlighed skal være det afgørende kriterium. I sin omgruppering nævner han først sig selv, dernæst den meget rimelige kombination af Dr. L* og Fru H*, og endelig overlades »principløst« hans egen kone til kaptajn H*. Det væsentlige for den unge præst, som legede med disse tanker, synes da at være, at han forestiller sig selv gift med Elise. På overfladen holder tilforladeligheden, for den stille Elise svarer ganske godt til den mand som efter sin egen udtalelse besidder et jævnt humør og en naturlig sathed, som er vokset med hans præsteværdighed; men sagen er jo den at præsten i sin omgruppering netop opererer med »Lighed i Characteren«, det som findes under overfladen. Selv i denne adstadige skildring, der iøvrigt er fair mod Elise i den forstand, at hun blot skildres som L*s udmærkede kone og en af kredsen, spejder præsten under overfladen hvor det gælder Elise, idet han finder at

hendes væsen antyder en »højere Aandsoverlegenhed« (p. 36). Til sammen kunne dette tyde på at der også under præstens satte, værdige overflade rører sig uudtalte eller uerkendte følelser, der drager ham mod Elise. Måske kunne man endda gå så bastant til værks, at man kunne sige at der også i præsten rører sig lidenskaber, findes en ulmende glød, som han bevidst eller ubevidst ikke stiller til skue, men som ikke undgår at røbe sig da han – mange herrens år og forfærdelige begivenheder senere – prøver at fortælle om det liv, som engang gjorde ham og nogle af de andre så lykkelige.

Denne tolkning hævder således at den mand, som fortæller om en fælles lykkes forfærdelige endeligt, ved at gengive hvad han som ung tænkte og følte, afslører at han selv – hvadenten han vidste det eller ej – var erotisk tiltrukket af Elises gådefulde væsen, og at denne tiltræknings varighed måske skyldes at hans eget ægteskab ikke tilfredsstillede ham. Som ung ugift, omend forlovet, mand er han særdeles optaget af hende, og selv da han er gift, kan hans fantasi ikke holde sig fra hendes farlige væsen, selvom de spor som tyder herpå er væsentligt bedre dækkede¹.

Hvis dette er korrekt lever præsten altså også et dobbeltliv – en antagelse som måske kan bekræftes af, at han er sig den uhyre forskel mellem overfladen og det overfladen dækker så bevidst. Med denne viden som redskab, kan man atter søge tilbage til hans metaforiske karakterisering af Elise (p. 34), som tidligere er blevet tolket, og afgøre hvorledes den belyser *hans* natur.

På grund af den uomtvistelige begrænsning i hans egen natur fejlvurderer han Elise og afslører derved væsentlige kendsgerninger om sig selv. Det er ham umuligt at forstå, at hendes lidenskab ikke er en mat glød eller kold ild som aldrig vil blusse op, men han indser iøvrigt ganske rigtigt at den aldrig kan udslukkes. Det delvis forkerte og delvis rigtige i denne bedømmelse får en til at ane at han – som anser sig for at være karakterbeslægtet med Elise – selv kun kender en mat og kold lidenskab som aldrig vil flamme op, men som ej heller kan brænde ud. Også under præstens værdige overflade lurer således en ild, men denne ild slår aldrig – eller får aldrig lov til – at slå ud, så han kan overfor sig selv og andre stadig påstå, at *han er som han virker på overfladen*. Han anerkender kun sin overfladeeksistens, men røber at hans væsen dækker over endnu et »flam-mende Svælg.«

Godtager man denne dobbelthed i hans væsen bliver heftigheden,

den til tider næsten hysteriske tone, i hans fordømmelse af Elise yderst forståelig, for han strides ikke alene med hendes dæmoni og tilværelsens uretfærdighed, men også med kræfter i sit eget indre. Han som på sin måde selv var betaget af hende, var i det skjulte i en situation meget lig bedrageren, kaptajn H's. Vrede, betagelse, angst, (måske) skyld og – endnu engang – forundring ligger bag hvert ord han skriver. Det er hans eget tvetydige forhold til Elise som efter gensynet med hende får ham til at skrive denne på overfladen så entydige skildring med dirrende nerve.

Den tilsyneladende så solide præstemand udtrykker aldrig nogen direkte sexuel betagelse af Elise, og selvom han var sig den bevidst, kunne han ikke tilstå det. Han er byens præst, en gift mand, L's gode ven, tilmed på mange punkter særdeles konventionel, og nu, da han er grebet af gru over de konsekvenser som erotisk besættelse kan føre til, må han reagere voldsomt mod fareelementet i sin egen tilværelse. Hans gru består af mange følelser, men hans ordvalg, der understreger hendes dæmoni og umenneskelighed, røber at angst er – eller er blevet – en væsentlig ingrediens. Elise har vist ham at tilværelsen kan blive et »flammende Svælg«, fordi dette dyb af ild findes i ham selv.

Som præsten nu skriver sidder han med Elises elskovsbilletter til kaptajnen foran sig. Skønt han foreslog L* at tilintetgøre disse breve, beholdt han dem, og intet tyder på at han gjorde noget for at udføre L's bøn om at vise dem til Elise. Det er hendes nærvær som er drivkraften bag hans ord. Den konfrontation med datidens begivenheder og hende, som nedskrivningen er, kan ikke være nogen nem opgave for ham, og derfor må han skrive så entydigt som han gør.

Han dækker sig godt bag sin maske, men dog først fyldestgørende efter han har skildret maskeraden, den begivenhed, som røbede at Elise ganske rigtigt var dødsensfarlig og begærede en anden mand. I tiden forud for maskeraden skinner den unge mands egentlige, om end ambivalente følelser igennem, og disse følelser, som på grund af katastrofen er blevet forstærket og måske blandet med nye, præger hele skildringen, konstituerer stilholdningen og giver »Sildig Opvaagnen« dens indre spænding og intensitet.

Det skulle fremgå af denne tolkning at præsten, uden at give det til kende, deler sine to ulyksalige venners erfaringer; som kaptajnen har han oplevet Elises erotiske dæmoni, og som lægen må han erkende

meningsløsheden. Hertil bør det føjes, at også for Fru H* og Elise opløses lykken brat til ingenting. Denne skæbnelighed bevirker at novellen læses som et universelt udsagn om menneskets lod i en tilværelse, hvor irrationelle kræfter på tragisk vis råder for liv og lykke. De bliver alle tvunget til at se meningsløsheden i øjnene, og for nogle af dem – de der som L* og vel Fru H* troede på et meningsfyldt liv – er denne erkendelse så grusom at tilværelsen bliver uudholdelig. I følge Baggesen kommer denne helhedstolkning af livet til orde gennem L*, hvilket man intet kan indvende imod, men det bør tilføjes, at også nogle af de andre skæbner udtrykker det samme livsresultat, og at specielt præstens holdning til det tragiske forløb tjener til at fremhæve novellens livssyn. Til sidst er det ham som sidder tilbage i den meningsløshed, som han forbitret lader komme til udtryk i sin beretning.

Naturligvis kan man indvende at præstens erkendelse i intensitet slet ikke svarer til f. eks. L*'s. Den som af gode grunde altid har nærret mistro til livets harmoni kan ikke rammes så brutalt som den, der virkelig troede på overfladetilværelsens lykke. Desuden står præsten selvfølgelig katastrofen fjernere end de andre, og hvor de giver efter for deres inderste drifter, har han, hvis glød som antydnet er mattere end de andres, nøjedes med en voyeurholdning. De erfaringer, som han deler med de andre, er således blevet oplevet i en mere neddæmpet form, hvilket gør det muligt for ham at holde dem på afstand. Som nævnt formår han dog ikke at undsige meningsløsheden, men til gengæld klarer han næsten at tilsløre det som er langt mere farligt for ham, d. v. s. hans besættelse af Elise. Dog er hun – eller skarpere udtrykt – hans forfærdende og fornægtede viden om sig selv hovedtemaet i hans beretning; hans forhold til Elise, som katastrofen har gjort mere kompliceret og foruroligende end nogensinde, er et ulideligt problem som han må fortrænge, hvilket han kun kan gøre ved at hage sig fast i overfladetilværelsens konvention.

Præstens holdning, som den nu forstås, rejser naturligvis endnu et spørgsmål, som det dog kun er muligt at gisne om svaret på: hvor dybt går hans selverkendelse? Hvor meget forstår han af sit eget forhold til Elise – som ung mand, som trediveårig sognepræst, som tilskuer til katastrofen og som skæbneforløbets rystede optegner og delvist upålidelige fortolker? Vi ved nok at han blev tvunget til skrivepulten, fordi han atter mødte den fatale Elise, men vi ved ikke helt nøjagtigt, hvordan dette gensyn virkede på ham. Vi ved nok, at han

bevidst eller ubevidst forsvarer sig mod sin indsigt mens han skriver, men vi ved ikke i hvilken grad han er sig sin situation bevidst, – om han, som han skrev, pludselig forstod mere om sig selv end nogen-sinde før og omsider oplevede *sin* sildige opvågningen.

På dette ene punkt må ens fortolkning forholde sig vagt, men denne vaghed er novellens egen og er langt fra et tegn på kunstnerisk uformuenhed. Dels fanger den læserens opmærksomhed og leder ham på sporet af den rette læsemåde, og dels spærrer den ikke for en fuld forståelse af personerne, hvilket unægteligt ville have været en svaghed. Hvis spændingen mellem fortæller og fortælling havde været ophævet gennem en total selverkendelse fra præstens side, ville historien have været hans! Vor indsigt i de andre personer ville dermed have været begrænset, og det ville have været vanskeligt at acceptere novellen som et universelt udsagn.

Novellens balance er genial, hvilket skyldes at Blicher har formået at benytte og begrænse det farlige virkemiddel, flertydighed, på sådan en måde at det *fungerer* i fortællingen: læseren bliver hurtigt opmærksom på spændingen mellem fortæller og fortælling, og ved at analysere denne spændings natur bliver han gradvist i stand til at beskrive hovedpersonernes væsen og situation præcist.

Det er denne spændings natur som Baggesen ikke har hæftet sig tilstrækkeligt ved, hvilket givet skyldes at han udelukkende betragter »Sildig Opvaagnen« udfra sit novellebegreb. I følge Baggesens definition er novellen en fiktionsform »som beskæftiger sig mere med de irrationelle elementer i tilværelsen, med menneskets vilkår, end med mennesket selv. Disse irrationelle elementer opfattes som begivenheder, der kommer til menneskene udefra« (DbN, p. 44), og følgelig »tenderer novellen mod en perspektivform, som åbner mod en helhedstolkning af tilværelsen« (DbN, p. 45). Romanen derimod beskæftiger »sig med mennesket selv, med dets erfaring og dets formning gennem erfaring og med dets indre psykiske konflikter og forløb« (DbN, p. 45). Uden iøvrigt at tage stilling til denne hypotese om forskellen mellem genrerne, hævdes det her at det er nødvendigt at gå videre til en – i Baggesens terminologi – mere *romanpræget* læsning, hvis analysen skal være udtømmende. Det praktiske resultat af denne læsemåde er selvfølgelig at tidsforløbet – de tredive år – tillægges mere vægt end i Baggesens tolkning, og at man derved kommer fortælleren så tæt på livet, at han fremstår som et menneske med specielle karaktertræk og et kompliceret forhold til det tidsforløb han skildrer.

En tolkning som vil være udtømmende kan iøvrigt næppe, hvis teksten er vanskeligt tilgængelig, undgå at drage konklusioner, som kan kaldes dristige, og som derfor vil blive beskyldt for at være en følge af overfortolkning. Men hvis disse konklusioner ikke er underbygget af argumenter som er hentet udenfor teksten eller modsiges af teksten, er der imidlertid ingen grund til at ryste på hovedet eller i det hele taget tale om dristighed. Denne fortolkning, som er rent æstetisk i den forstand at den udelukkende holder sig til teksten, forsøger at være udtømmende, idet den med Baggesens læsning som udgangspunkt analyserer hidtil oversete passager og sætter dem i relation til værkets helhed. Hvis rigtigheden af de nåede resultater betvivles, må det dels påvises at andre passager, som modificerer eller modsiger den her givne tolkning, er blevet oversat, dels må der gives en ny tolkning af de afsnit som i denne sammenhæng er blevet anset for væsentlige. Det vil i hvert fald være utilladeligt at lade dem ude af betragtning.

Det som kan virke foruroligende i denne tolkning er nok, at der placeres så megen vægt på de passager, hvor det antages at præsten uden at vide det røber sig. Hertil kan kun spørges, om disse afsnit kan forstås på nogen anden måde, og generelt anføres, at man i enhver fortælling, som gengives af en ikke helt troværdig fortæller, må forvente og være på vagt overfor afsnit som antyder et spændingsforhold mellem beretteren og hans stof. I disse passager, hvor penneførerens hånd så at sige ryster, nærmer han sig ofte sit egentlige forhold til sin skildring og afslører langt mere end han ønsker. Disse glimt, som man får af hans sande ansigt, er naturligvis vigtige spor, fingerpeg om den rette indfaldsvinkel, som må bruges, når man søger ned under værkets overflade.

Denne fortolkning, som har søgt at gå så vidt som teksten tillader og kræver, er af flere grunde blevet omstændelig. Dels har det været nødvendigt at kommentere Baggesens indsigtsfulde, om end partielle analyse, og dels forekom det pædagogisk og æstetisk set rigtigst at gengive læseroplevelsen – skreddene i ens forståelse – af novellen. Dermed menes selvfølgelig ikke, at der ikke gives andre indfaldsvinkler og følgelig anderledes strukturerede læseroplevelser, som ville bringe en til de samme resultater, men det postuleres dog at den skildrede læseroplevelse er den, som novellens struktur opfordrer til og betinger. Som »Sildig Opvaagnen« er struktureret, hæfter man sig først ved begivenhederne, specielt ved katastrofen, og læser no-

vellen som et universelt udsagn; dernæst ledes en opmærksomhed mod den som forårsagede personernes (og dermed novellens) erkendelse, d. v. s. Elise, og endelig tvinges man til en vurdering af præsten. Som man trænger ned i novellens lag og nærmer sig en forståelse af den fortællendes situation, opdager man at det er nødvendigt at revidere ens tidligere konklusioner, men også at det er muligt at nå frem til en kompleks, men konsekvent tolkning, som ikke på noget punkt modsiges af teksten. »Sildig Opvaagnen« er som Baggesen påviser, en realistisk skæbne-novelle; den indeholder et universelt udsagn om menneskets vilkår, men dermed reduceres dens personer ikke til marionetter, der blot fungerer for at bringe en helhedstolkning af tilværelsen frem. Specielt dens hovedpersoner – den korrekte rækkefølge er præsten, Elise og lægen – opleves som individer.

Hermed er forhåbentlig novellens individualitet og kvalitet blevet påvist.

NOTER

(1) Sidehenvisningerne er til *Steen Steensen Blichers Samlede Skrifter*, bd I–XXXIII, 1920–34, bd XII. – (2) Udtrykket *forfatterens mange stemmer* er lånt fra Wayne Booth, *The Rhetoric of Fiction* (1961), som denne tolkning iøvrigt står i gæld til. I et af sine indledningsafsnit, »The Author's Many Voices«, hævder Booth at forfatterens vejledende tilstedeværelse kan konstateres selv i de mest objektive skildringer: »We can go on and on ... every recognizably personal touch, every distinctive literary allusion or colorful metaphor, every pattern of myth or symbol; they all implicitly evaluate. Any discerning reader can recognize that they are imposed by the author« (p. 18–19). – (3) Baggesen hævder at præsten og hans kone afslører deres sladderagtighed i de »små glimt som han [præsten] giver af sine og konens samtaler om lægens« (DbN, p. 66). Situationen er imidlertid mere kompliceret end som så; Henriette vil ganske rigtigt gerne betro sin mistanke til sin mand, men han har bestemt ikke i sinde at indlade sig på en diskussion om Elise og H*. Han påbyder hende tavshed og »nu blev dette Æmne ikke bragt paa Bane – i tive samfulde Aar« (p. 42). – (4) Hans Brix afslutter sin personalhistoriske omtale af »Sildig Opvaagnen« med nogle bemærkninger som, skønt de gælder Blicher selv, viser at han havde forstået præstens reelle holdning til Elise: »Den jyske Landsbypræst havde mødt den evige Sfinx, og hun havde forfærdet ham ind til Grunden af hans Sjæl. Nu forenede han hendes Træk til et Billede. Der er i den Tone, hvori Novellen er fortalt, noget forstenet. Blicher var bleven kold ind i Hjertet af Gru. Kold er Tonen i denne Fortælling, og brændende. Man tager ikke fejl i dette; Blicher er selv ægget af det Kvindebillede, han frembringer. Indenfor hans Præstedragt gemte sig en stikkende Sans for Elskov. Bag Sfinxens kølige Ro fornemmer hans tørstende Mund Sødmen af de himmelige Kys, hun kan give.« (Hans Brix, *Blicher Studier*, 1916, p. 63).